

**ԼԵԶԿԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՎ ԼՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ**

ՂԵԿՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆԸ՝ ԿՐԹՈՂ ԵՎ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՂ*

Անահիտ Աթայան

Բանալի բառեր՝ բանասիրական ուսումնասիրություններ, ազգային արժանապատվություն, բարոյական արժանիքներ, ժողովրդական բանահյուսություն, ինքնաճանաչողություն, ընտանեկան դաստիարակություն, հայրենասիրություն, ճանաչողական դեր, ազգային արժեքներ:

19-րդ դարում հայ մանկավարժական միտքը, մանկական գրականությունը աննախընթաց զարգացում ապրեց թե՛ մայր հայրենիքում, թե՛ հայոց գաղթօջախներում, ուր գործում էին մի շարք հայկական դպրոցներ, որտեղ դասավանդում էին ճանաչված մանկավարժներ, հայ դպրոցի և լուսավորության գործին նվիրված անհատներ (Հ. Ալամդարյան. Նիկողոս Զորայան, Մ. Թաղիադյան, Ղ. Ալիշան, Խ. Աբովյան, Ստ. Նազարյան, Մ. Նալբանդյան և ուրիշներ): Նրանց գրական-հասարակական գործունեությունը, դավանած սկզբունքներն ու գաղափարները դարձան հայ պատանու և երիտասարդի կրթության ու դաստիարակության լավագույն գործոններ:

19-րդ դարի 40-ական թթ. հայ մանկավարժական մտքի պատմության մեջ որոշակի ներդրում հանդիսացավ Ղ. Ալիշանի ստեղծագործությունը: Նրա գիտական-բանասիրական աշխատությունները, մանկավարժական արժեքավոր երկերը վկայում են Ալիշան տեղագրի, պատմաբանի, աշխարհագրագետի, թարգմանչի, հրապարակախոսի անուրանալի վաստակը, որը նման է մի հսկա հիշատակարանի, ուր կարևորագույն տարրը ազգային կրթության ու դաստիարակության խնդիրն է:

Ալիշանի ժամանակաշրջանում Մխիթարյան միաբանությունը օտար երկնքի տակ ամեն ինչ անում էր հայեցի դաստիարակության, աշակերտության համար ուսուցման նոր և լավագույն պայմաններ ստեղծելու համար:

Միաբանությունը, շնորհիվ Սուքիաս Սոմայանի, հնարավոր ամեն միջոց գործադրում էր հոգևոր կրթությանը հանընթաց գիտական գործը բարելավելու համար:

1841թ. Ղ. Ալիշանը նշանակվում է Վենետիկի Ռափայեյյան վարժարանի ուսուցիչ: Մանկավարժական գործունեությանը զուգընթաց՝ նա աշխատակցում է Մխիթարյանների «Բազմավեպե հանդեսին:

1848թ. նա նշանակվում է Ռափայեյյան վարժարանի տեսուչ:

1858-1861թթ. վարում է Փարիզի Մուրադյան վարժարանի տեսչի պաշտոնը: 1861թ. վերադառնում է Ս. Ղազար, 1866 թ-ից նորից նշանակվում Վենետիկի Ռափայեյյան վարժարանի տեսուչ՝ մինչև 1872թ.: Հետո՝ մինչև մահը, զբաղվում է հայագիտությամբ:

Ալիշան-մանկավարժի գերագույն նպատակը հայրենամտեր քաղաքացիներ պատրաստելն էր: Ռափայեյյան վարժարանում արտասանած ձառում նա ասում է. «Ուր քաղաքացիք չիք՝ չկան և հայրենիքե: Ասել է թե՛ հայրենիքի գոյությունը պայմանավորված է նրան նվիրված անձնագրի քաղաքացիներով:

* Հոդվածն ընդունվել է 25.12.16:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել ԱրՊՀ գրականության և լրագրության ամբիոնը:

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2017

Իր բազմաթիվ հողվածներում, բանասիրական, հայրենագիտական ուսումնասիրություններում, Ալիշանը հորդորում է դաստիարակել «աղել քաղաքացիներ հայրենիքի համար»:

«Ազգային հատուկ դաստիարակությունն երկում Ալիշանը գրում է, որ ճիշտ այնպես, ինչպես որ հացը ստանալու համար օգտագործում են այլուր, ջուր, աղ, բայց հացերը տարբեր են ստացվում, չնայած նյութը նույնն է, այդպես էլ դաստիարակության հարցում: Շատ դեպքերում նույն ձևով են դաստիարակում մարդկանց, բայց տարբեր մարդիկ են ձևավորվում: Ալիշանը կարևորություն է տալիս ազգային դաստիարակությանը: Չի կարելի հային դաստիարակի անգլիացին, անգլիացուն՝ հույնը և այլն:

Ազգերի արժանիքներից կարելի է վերցնել լավագույնը: Ազգը նման է պարտեզի: Լավ ծաղիկների հետ կան և մոլախոտեր: հարցն այն է, թե որ պարտեզի մոլախոտն է շատ, որն է լավ մշակվում: Պետք է ջանք թափել՝ մաքրելու մոլախոտերը: Ճանաչողական ու դաստիարակչական նշանակություն ունի Դ. Ալիշանի «Ամսոց բնական նշանները» երկը, ուր հեղինակը Գրիգորիկի համար բացահայտում է տարվա ամիսների էությունը: Ամեն ինչ պատկերավոր ու շոշափելի է, երեխայի սրտին ու հոգուն մոտ, որը և սեր է արթնացնում նրա մոտ առ հայրենիքը, նրա բնությունը, ծիլ ու ծաղիկը, մարդն ու աշխատանքը:

Ջարմանալիորեն բնական են գույները: Ոչ մի անգամ Հայաստանում չեղած հեղինակն այնքան բնական է պատկերում ամեն ինչ, որ մենք տեսնում ենք Հայաստանի բնական ու կենդանական աշխարհին քաջածանոթ հեղինակին, ում համար թանկ ու հարազատ են հայոց աշխարհի ամեն մի մասունքը: Երկն սկսվում է ապրիլ ամսվա նկարագրությամբ. «Կտեսնես, կիմանաս, որ սաստիկ հովերը կդադարեն ու անուշ հովեր կուզան, որոնց գեփյուռ կըսենք: Լեռներուն վրայն ձյունները կհալին, ու գետերը կիջնան: Անոր համար շատ գետեր ու հեղեղատներ լեցվելով դաշտերը կկոխեն»:[1]

Կյանքի գարթոնքն է պատկերում Ալիշանը. «Գառնուկները մորերուն քովն երթալով կցատկոտեն, կովն ու եզը իրեն դանդաղությունը մոռացածի պես՝ կժրանան: Մանր թռչնիկները մեծ ուրախությամբ անդադար կձվվըլան, կվազվզեն, կձխան: Այս ամսուս մեջ շատ վարուցան կըլլա և տունկերը կտնկվեն»:[2] Երկը նաև աշխատանքային դաստիարակության լավագույն օրինակ է, որին մեծ ուշադրություն են դարձրել մեր դասական մանկագիրները: Գեղագիտական դաստիարակության պայծառ օրինակ է մայիս ամսվա նկարագիրը: Այս անգամ հեղինակը Գրիգորիկին տանում է դեպի գեղեցիկ ծաղկած այգին. «Մայիսը ամիսներուն մեջ ամենեն գեղեցիկն է. դաշտերն ալ ամենեն ավելի աս ամսուս մեջ զվարճալի կերևան:

Ահա, տես, արևը կելլե, ճառագայթները լեռներուն ու բարձր ծառերուն գլուխները ոսկեգույն կզարնեն: Անուշ հովիկը, որ թփերը կօրորե, ծառերույն տերևները կշարժե, կարծես թե կփութա արևուն առջևն վազելով իմաց տվող ըլլալ:

Կտեսնե՛ս Գրիգորիկ, որ հիմա բոլոր աս տունկերը ծաղկեր են, բոլորն ալ իրենց հոտը կբուրեն, ամենուն բուրմունքը մեկտեղ խառնված՝ մարդու սիրտը կգմայլեցնեն: Տես, որչափ տեսակ-տեսակ ծաղիկներ կան: Եկ ամենեն ալ ժողովենք, փունջ մը կատենք...[3]

Հունիս ամսվա նկարագրությունը հեղինակի պատվիրաններն է: Ինչպես պարտիզպանն է ձգտում, որ այգում մոլախոտեր չլինեն, որ չխանգարեն պիտանի բույսերին, այնպես էլ հեղինակն է ձգտում, որ Գրիգորիկը միայն առաքինություն ցանի.

«Քու սիրտդ ալ պարտեզ մըն է, Գրիգորիկ, ու պարտիզպանը դուն ես: Նայե, որ առաքինություն միայն ցանես, աճեցնես ու մոլության բույսերը խլես փձացնես»:[4]

Հուլիս ամսվա բաժինը աշխատասիրություն է սովորեցնում: Հեղինակը բացատ-

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2017

րում է թե ինչ դեր ունի աշխատանքը մարդու կյանքում: «Եվ այսպես մարդու կյանքն այլ բոլոր աշխատություն է: Առանց այս աշխատության պտուղ չկրնար վեյելել», -գրում է Ալիշանը:

Աշնան ամիսների նկարագրություններում Ալիշանը բնության գիտակ է, երեխաներին սովորեցնում է, թե ինչպես են հասունանում մրգերը, որոնք են հասունացման նշանները. «Աս պտուղներուն հասած ժամանակը որոշ իմանալը դժվար է: Վասն զի տարի կըլլա, որ շատ, տարի կըլլա, որ ուշ կհասնի: Խաղողին հասնելու նշանը՝ ողկույզին կոթին սևանալն է[5], -բացատրում է Ալիշանը: Երկը նաև հետաքրքիր տվյալներ է հաղորդում, սովորեցնում է լուծել կենցաղային խնդիրները, այսպես.՝ ընկուզին վրայի կանաչ կճեպը հանելեն ետև՝ ողջերը կջորացնեն, կպահեն, իսկ որդնոտածները կձգնեն ու եղը կհանեն: Ասեղը կգործածվի վառելու, ներկերու հետ խառնելու և փայտերը փայլեցնելու համար:[6]

Խոսելով սեպտեմբեր ամսվա առանձնահատկությունների մասին՝ Ալիշանը խոսում է դաշտային աշխատանքների մասին, ինչպես են հողը նախապատրաստում գարնան գարթոնքի համար.

-Վերջապես պարապ անցնելու ամիս չկա երկրագործին, ու մեկ ամիս մը պարապ կենա նե, բոլոր տարվույն վնաս կըլլա: Ասանկ այ ուսմունքե հանգիստ ըլլողը սա միջոցիս, թե որ բոլոր ատենը պարապ անցնե, միտքը կտկարանա ու վերջը շատ կհոգնի:[7]

Ալիշանի բազմաթիվ հոդվածներ նաև մանկական գրականության համար գործնական, ուսուցողական ու ճանաչողական բնույթի երկեր են, որոնց գիտամանկավարժական արժեքն անուրանալի է բոլոր ժամանակների համար:

Ալիշանը փորձում է ուսումը հաճելի ու սիրելի դարձնել երեխաների համար: Դրա համար երբեք չի կարելի հուսահատեցնել նրան: Իր հոդվածներում Ալիշանը խոսում է աշակերտների ուսման միջոցով ոգևորելու ձևերի ու միջոցների մասին: Երեխան նախ իր ծնողի ձեռքից է անցնում: Հատկապես մեծ է մոր դերը: Տղան իր ծնողների ձեռքում է իր նախնական ձևը ստանում, որից հետո նրան կրթում և դաստիարակում են վարպետները:

«Թե ով է տղոց ամենեն սիրելի, զորավոր և հարկավոր վարպետը երկում Ալիշանը նշում է, որ ողբայի է այն մարդը, որ կրթության օգուտը չգիտի: Եթե երեխան իր ծնողի ձեռքում կրթության առաջին ձևը չառնի, դժվար կլինի: Ամոթ է, երբ մարդիք ծնողին ասում են, թե զավակների թշվառության պատճառը հենց իրենք են: Իրավ, ծնողն է ամենասիրելին ու զորավորը իր տղայի: Ով կարող է փափուկ ծաղկին արևից, հովից, անձրևից ու ուրիշ վտանգներից ավելի լավ պաշտպանել, քան այն բույսը, որ ծնել է ծաղիկը և երբեմն տերևներով ծածկում է արևի ճանապարհը, կամ ցողերը կաթեցնում է վրան: Ասել է թե՝ ընտանեկան լավ դաստիարակությունը նպաստում է կրթությանը, դպրոցական դաստիարակությանը: Ալիշանի հավաստմամբ՝ քանի-քանի զավակներ են իրենց դժբախտությունից հետո անիծում ծնողներին, որ մարմնավորի հետ հոգևոր կյանք չեն տվել իրենց: Քանի-քանի ծնող իրենց զավակի կրթության համար չհոգալով ամբողջ կյանքում լաց են եղել: Ալիշանը բարձր է գնահատում կրթությունն ու դաստիարակությունը:

-Ամեն բանե առաջ ծնողք պիտի նային, որ բարեպաշտության սկզբունքներ և ետքը ընկերության պարտքեր տպավորեն զավկներուն սիրտը, որպեսզի վերջի վարպետներն այլ հաջողությամբ աճեցնեն զանոնք. ասով աշխարհքս ընտիր քաղաքացիներ ու մարդիկ լավ ընկերներ կունենան: Մեր խեղճ ազգն այլ կճանչնա, որ իրեն մեկ հատիկ փառքը, պատիվը, հարստությունն ու հաջողությունն է՝ լավ ազգայիններ ունենալ:[8]

Ալիշանը գտնում է, որ «Ամեն ուսմանց գերագանց ուսմունքը առաքինությունն է («Առաքինությունն է գմարդը երջանիկ ընող...»): «Առաքինությունը ամեն բարյաց մեծն է: Առաքինությունը, ըստ Ալիշանի, ամեն հասակի համար է, բայց «աս ալ մեկայնե-րուն պես՝ ավելի մանկանց սիրելի է»:

«Եվս առավել ուսուցիչք և վարպետք ջանան սորվեցնել սա ամենահարկավոր ուսմունքը անոնց, որ ազգին ու աշխարհքիս ակնկալություններն են: Ամեն բանե առաջ տնկեն ան փափուկ սրտերուն մեջ առաքինությանց սերմունքը և միշտ խնամեն ու մշակեն, աշակերտության առջի օրեն ինչվան ետքի վայրկյանը: Դպրանանց ներսը դուրսը գրած ըլլա՝ առաքինությունն է հոս սորվելու ամենահարկավոր ուսմունքը»:[9]

Ղ. Ալիշանը մեծ նշանակություն էր տալիս ինքնաձանաչմանը: Պատահական չէ, որ հին իմաստունները իրենց վարժարանների ու դասատետերերի ձակատին գրում էին՝ «Ծանիր զքեզ»՝ որպես առաջին և ամենահարկավոր դաս (ձանաչի՞ր քեզ): Ալիշանի երկերի ծանոթագրություններում նշվում է, որ, ըստ Պլատոնի, արտահայտությունը գրված էր Հունաստանի Դելֆիք քաղաքում գտնվող Ապոլոնի տաճարի ձակատին:

«Ծանիր զքեզ» հոդվածում Ալիշանը գրում է. «Եկուր նայինք, դու ինչ բնավորության տեր ես, ինչ խառնվածքի մարդ ես, ինչ պակասություններ ունիս բնությանդ մեջ, ինչ բանի կարոտ ես մարդ ըլլալու և ինչ դեր պետք է նե՝ առ ծանիր զքեզ և մարդ եղիր»:[10]

Աշխատանքային դաստիարակության լավագույն օրինակ է Ալիշանի «Հովիվք Շիրակե պատմվածքների ժողովածուն, որի 4 հոդվածներում հեղինակը գովերգում է գյուղական կյանքը, անման բնությունը, աշխատանքը, որ ամեն բարիքի ստեղծողն է: Իսկ «Նվեր տղայոց» արձակ գեղարվեստական երկի առանցքը բնության միջոցով երեխային դաստիարակելն է, ինչը նաև Խ.Աբովյանի որդեգրած տեսությունն է:

Լինելով Վենետիկի Մուրատյան վարժարանի «պատմություն» և «բարոյականություն» առարկաների ուսուցիչ (մոտ 20 տարի), հետո տեսչի պաշտոնակատար, ծանոթանալով եվրոպական առաջավոր մանկավարժության տեսությանն ու փորձին՝ Ալիշանը միշտ էլ խրախուսել է ազգային մշակույթի զարթոնքը: Մանկավարժական բազում հարցեր են արծարծվում «Իր ազգը չսիրողը հավիտյան մարդասեր չըլլար» և պատմամանկավարժական բնույթի այլ հոդվածներում:

Ազգային դաստիարակության վերաբերյալ բազմաթիվ հոդվածներ ունի Ալիշանը: «Ազգային հատուկ դաստիարակություն» հոդվածում Ալիշանը մեծ նշանակություն է տալիս հայեցի դաստիարակությանը: Հային պետք է կրթի հայը, օտարին՝ օտարը: «Ազգին պակասությանց կամ կատարելությանց վրաե հոդվածում Ալիշանը նշում է, որ «Ազգային պակասությունը պարտել է խելացիություն է, բայց պակասությունը չձանչնալ՝ մեծ անխելություն», «Ազգասիրություն» հոդվածում խոսում է այն մասին, որ լավ դաստիարակությունը կտվորեցնի մարդուն, որ ինքը միայն իր կամ իր ընտանիքի համար չէ երկրի վրա, ավելի մեծ ընտանիք ունի նա: Դա իր ազգն է:

Խիստ արդիական հնչողություն ունի Ալիշանի «Ազգային պակասություն մը, որ առաջադիմության միջոցները կարգիլե» հոդվածը: Ալիշանը նշում է, որ մարդու համար ամենապատվական բանը կյանքն է, և «շահը հարկավոր է՝ կյանքը պահելու համար: Բայց լավ ապրելը, այսինքն՝ մարդավայել կյանքը ավելի հարկավոր է, քան դուրսույթը ապրելը: Այստեղից այն դաստապարտելի գրույցը, թե քերականությունը հաց չբերեր, գիրն ու գրիչը փոր չեն կշտացներ... Ե կսպես մտածողները իրենց համար ամենալավ բանը հացն են համարում: Գիտությունը թողած՝ նրանք վաճառականության հետևից են ընկել, որպեսզի հաց ուտեն: «Հաց ուտելու համար աշխարհք եկանք, մարդկանց դպրոց այսոռներն պիտի ըլլան և դասատու խոզերն պիտի առնունք: Հաց

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2017

ուտելով որչափ պիտի ապրիս, շատ-շատ ութսունը տարի, իսկ հացի տեղ իմաստություն շահելով՝ հավիտենականություն մը կապրիսե։[11] Ալիշանը բերում է Խորենացու, Եղիշեի, Փարպեցու օրինակները, ովքեր իրենց կյանքի նպատակը դարձրին հոգևորի ստեղծումը, այլապես մարդկությունը կգրկվեր հոգևոր այնպիսի սննդից, ինչպիսիք նրանց երկերն է։ Նշված հոդվածում Ալիշանը նշում է, որ շատ անգամ մեր նախարարների անմիաբանության, թագավորին հակադրվելու պատճառը եղել են «շահասիրությունը և դյուրակեցությունը»։ «Մեր աշխարհքին այնչափ ոտնակոխ ըլլալուն մեկ պատճառն աս է», -գրում է Ալիշանը[12]

Հայ ժողովրդական բանահյուսությունը Ալիշանի ստեղծագործությունը սնող հիմնական ակունքներից մեկն է։ Եթե կլասիցիզմի հայկական տեսաբանները քարոզում էին իզուր ժամանակ չվատնել, չուսումնասիրել ու չքննել ժողովրդական ստեղծագործությունները, ապա Ալիշանը գտնում էր, որ հայ մշակույթը ծնվում է ժողովրդից, ուստի հանրությունը պետք է զբաղվի ազգային երկերի ու ավանդությունների հավաքմամբ ու ուսումնասիրությամբ։

«Ճշմարիտ ազգասիրի մը առջև շատ հարգի բաներ են նաև այն ավանդները, որ բերնեբերան անցնելով, ինչպևս իր օրերը հասած են։ Վասնզի ազգի մը պատմությունը, բնավորությունները, սովորությունները, լեզուն և լեզվին գանազան փոփոխությունները ոչ միայն գրավոր պատմություններե կիմացվին, հապա նաև ան գրավոր հիշատակարաններեն առաջ՝ անգիր ավանդություններով կհաստատվին։ Անոր համար է, որ ամենայն ազգաց հին և նոր պատմիչները մասնավոր ջանքերով ետևե ելած են հավաքելու ազգային պատմությունները, երգերն ու առակները։ Մեր Խորենացին ալ շատ եռանդուն ջանքերով և իմաստուն ընտրությամբ իր պատմությանը մեջ իբրև անգին գանձ հավաքելու պահեր է մեզի մեկ քանի հին երգեր և ավանդություններ, որոնց վսեմ գեղեցկությանը վրա ոչ միայն մենք, այլև օտարները կգմայլին ու կգարնանան»։[13]

Ալիշանը գտնում է, որ բուն ազգային ոգին ազգային նյութոց վրա գրվածքներու մեջ ավելի կերևա, և մեր հայկական բանաստեղծությունն ալ հոն փնտրելու էր, բայց նախնայացմե առ մեզ խիստ քիչ բան հասել է ազգային նյութոց վրա։[14]

Նա դաստիարակության ու կրթության գործում մեծ դեր է տալիս ժողովրդական նյութերին, որովհետև հայեցի դաստիարակությունը պայմանավորված է ազգային ավանդությունների, երգերի, խաղերի, պատմությունների, առակների իմացությամբ։ Այդպես է բոլոր բարեկիրթ ազգերի մոտ։ «Առանց վերապահության կարելի է ասել, որ հայկական բանահյուսությունը ձևավորվելու և մյուս գիտությունների շարքում որպես առանձին առարկա ձևանչվելու և ընկալվելու հարցում գործի առյուծի բաժինը պատկանում է Դ. Ալիշանին», -գրում է գրականագետ Ս. Շտիկյանը։[15]

Խոսելով հայերի ծիրքի, ընդունակությունների մասին՝ Ալիշանը շեշտում է, որ կարևորը ունենալը չէ, այլ գործարդելը և բերում է հետևյալ օրինակը. «Մենք շատ գեներ ունինք, կըսեր մեկը, սնտուկով սուր ունինք, պատերն ես հրացաններ կախված են։

-Եվ անշուշտ, պատին վրա և սնտուկին մեջ կենալուն համար է, ըսավ լսող մը, որ ձանձ մը ալ չես հալածած։

-Թե որ կուզենք հավոցնել, մանավանդ հավատալ, թե ունինք, -եզրակացնում է Ալիշանը, -պետք է գործածելով ցուցնենք...»։[16]

Սա նշանակում է նաև, որ պետք է գործածել իմանանք այն ամենը, ինչը նպաստում է ազգի բարօրությանը, նրա զարգացմանը։

Ալիշանի «Երգ Նահապետիե խորագրով ժողովածուն վկան է հեղինակի անկախառ

ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ 2017

հայրենասիրության, հայրենի երկրի գովք է, պանդուխտ հայի հոգու մրմունջ, սիրո քնքուշ ու զմայլելի մեղեդի... միանգամայն նորություն մեր 19-րդ դարի հայ պոեզիայի բնագավառում, հատկապես կլասիցիզմից ռոմանտիզմին անցնելու դժվարին պրոցեսում:

Ալիշանի թե՛ պոեզիան, թե՛ արձակը լի են հայրենասիրական կոչերով ու հորդորներով: Նա իր սաներին կոչ էր անում անվթար պահել ազգի լեզուն, նրա դպրությունը: Սա հենց հեղինակի գերագույն հայրենասիրության գրավակյանն է:

Պատահական չէ Ղ. Աղայանի Ալիշանին տված բնորոշումը՝ «Նահապետ հազար թռռների»:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ղ. Ալիշան, Երկեր, Ամսոց բնական նշանները, Եր., 1981, էջ 114:
2. Նույն տեղում, էջ 114:
3. Նույն տեղում, էջ 115:
4. Նույն տեղում, էջ 122:
5. Նույն տեղում, էջ 119:
6. Նույն տեղում, էջ 122:
7. Նույն տեղում, էջ 119:
8. Նույն տեղում, էջ 124:
9. Նույն տեղում, էջ 128:
10. Նույն տեղում, էջ 136:
11. Նույն տեղում, էջ 191:
12. Նույն տեղում, էջ 199:
13. Նույն տեղում, էջ 99:
14. Նույն տեղում, էջ 109:
15. Նույն տեղում, էջ 7:
16. Հայ նոր գրակ. Պատմություն, հ.1, Եր., 1962, էջ 482:

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

Ղևոնդ Ալիշանը՝ կրթող և դաստիարակող Անահիտ Աթայան

«Ղ. Ալիշանը՝ կրթող և դաստիարակող» հոդվածը քննության է առնում հեղինակի մանկավարժական և դաստիարակչական երկերը:

«Ազգային հատուկ դաստիարակություն», «Ամսոց բնական նշանները», «Ծանիր գքեզ», «Նվեր տղայոց» և այլ երկերում Ալիշանը խոսում է ազգային դաստիարակության, բարոյական բարձր արժեքների, ընտանիքի և ծնողի դերի մասին: Բազմաթիվ հոդվածներում, բանասիրական և հայրենագիտական ուսումնասիրություններում Ալիշանը զնահատում է հայ ժողովրդական բանահյուսության դերը՝ շեշտելով այն հանգամանքը, որ հայկական մշակույթը ծնվում է ժողովրդից: Ահա թե ինչու է կարևորվում ազգային ավանդությունների և ավանդույթների հավաքումն ու պահպանումը:

РЕЗЮМЕ

**Г. Алишан – преподаватель и воспитатель
Анаит Атаян**

Ключевые слова: *филологическое исследование, национальное достоинство, моральные особенности, народное творчество, самопознание, семейное воспитание, патриотизм, познавательная роль, национальные ценности*

Статья «Г. Алишан – преподаватель и воспитатель» исследует педагогические и воспитательные работы автора.

В «Особенностях национального воспитания», «Природных приметах месяца», «Подарке мальчикам», «Узнай себя» и в других произведениях Алишана говорится о национальном воспитании, формировании высших моральных норм и о главной роли семьи и родителей. В своих многочисленных статьях, филологических и краеведческих исследованиях Алишан оценивает роль армянского народного фольклора, отмечая, что армянская культура берет начало у народа и поэтому важны сбор и сохранение национальных легенд и традиций.

SUMMARY

**Gh. Alishan – a teacher and an educator
Anahit Atayan**

Key words: *philological study, national dignity, moral characteristics, folk art, self-studying, family upbringing, patriotism, cognitive role, national values.*

The article “Gh. Alishan – a teacher and an educator” examines the author’s works on pedagogy and upbringing.

In “Features of national upbringing”, “Natural superstitions of month”, “Gifts to boys”, “Recognize yourself” and other works by the author such issues as national upbringing, the formation of the highest moral norms and the main role of the family and parents are mentioned. In numerous articles and philological studies of local history Gh.Alishan appreciates the role of Armenian folklore, noting that Armenian culture originates from the people and therefore it is important to collect and preserve national traditions and legends.